

LITURGIA

Liturgia Sacra 21 (2015), nr 1, s. 5–17

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK
Lublin, KUL

NIEDZIELNA LITURGIA BEZ MSZY ŚWIĘTEJ? Doświadczenia pastoralne i wskazania Kościoła

Zwyczajną formą świętowania niedzieli przez wiernych Kościoła katolickiego i przez wspólnotę parafialną jest uczestnictwo w celebracji Eucharystii. Wtedy wokół Chrystusa, którego reprezentuje kapłan (biskup lub prezbiter), gromadzi się miejscowy Kościół, aby słuchać słowa Bożego i składać Bogu Ofiarę Jego Syna, do której każdy dołącza własne duchowe ofiary. Takie świętowanie dnia Pańskiego, który jest „pierwotnym dniem świątecznym, (...) podstawą i rdzeniem całego roku liturgicznego” (KL 106), ukazuje miejscowy Kościół i przyczynia się do jego budowania jako wspólnoty¹. Szczególne znaczenie niedzielnej Mszy św. wynika stąd, że dzień Pański jest dniem Eucharystii (por. DK 6; DD 31–51; EdE 41, 22, 33)². Od początku istnienia Kościoła niedzielne zgromadzenie wiernych na Eucharystię posiadało dla niego istotne znaczenie, a jego zaniedbywanie uważano za wykroczenie także przeciwko całej wspólnotcie Kościoła³. Jan Paweł II w *Dies Domini* napisał:

¹ Zob. Cz. KRAKOWIAK, *Niedziela dniem Kościoła*, „Roczniki Teologiczne” 47 (2000), nr 8, s. 57–74.

² Zob. TENŻE, *Niedzielną Eucharystią w parafii*, w: J. KOPEĆ (red.), *Eucharystia. Misterium – ofiara – kult*, Lublin 1997, s. 91–106; TENŻE, *Eucharystia a Dzień Pański*, w: M. RUSECKI, M. CISŁO (red.), *Jezus eucharystyczny*, Lublin 1997, s. 201–212; TENŻE, *Niedziela jako dzień Kościoła*, „Roczniki Teologiczne” 47 (2000), nr 8, s. 57–73.

³ C. VOGEL, *Il peccatore e la penitenza nella Chiesa antica*, Torino 1967, s. 162; zob. M. MEJZER, *Świętować czy odpoczywać? Refleksje o przeżywaniu niedzieli w pierwotnym Kościele*, w: K. KONECKI (red.), *Pamiętaj, abys dzień święty święcił*, Toruń 2011, s. 33–50.

(...) pośród różnych form działalności parafii żadna nie ma tak żywego znaczenia i tak silnego wpływu formacyjnego na wspólnotę, jak niedzielna celebracja dnia Pańskiego połączona z Eucharystią (nr 35).

1. Celebrowanie Mszy św. centrum świętowania niedzieli

Świętowanie niedzieli jest nierozdzielnie związane z Eucharystią: „Niedzielna celebrowanie Dnia Pańskiego i Eucharystii stanowi centrum życia Kościoła” (KKK 2177; por. DD 32)⁴. Nie można mówić o świętowaniu niedzieli bez uczestnictwa w Eucharystii. Udział w celebrowaniu niedzielnej Mszy św. jest dla wiernych niezbędnym minimum koniecznym do wzrastania w miłości Boga i bliźniego, dlatego stanowi podstawę całego chrześcijańskiego życia (por. KKK 2181). Przykazanie kościelne, aby „w niedzielę i święta we Mszy św. pobożnie uczestniczyć”, domaga się od wiernych udziału w celebrowaniu Eucharystii, na której gromadzi się wspólnota chrześcijańska „w dniu upamiętniającym Zmartwychwstanie Pańskie” (KKK 2042, por. 2180)⁵. Dlatego celebrowanie Mszy św. stanowi centrum świętowania każdej niedzieli. Właściwe przeżywanie Eucharystii uświęca jej uczestników, jest kultem oddawanym ze czcią swemu Panu, a jednocześnie stanowi aktualne przeżywanie odkupienia. Istotą niedzielnej Eucharystii jest „bycie z Chrystusem”⁶.

Każda niedziela stwarza doskonałą okazję, aby miejscowa wspólnota wiernych mogła uczestniczyć we Mszy św.: „Uczestnictwo w niedzielę we wspólnej celebrowaniu Eucharystii jest świadectwem przynależności do Chrystusa i Jego Kościoła oraz wierności Chrystusowi i Kościołowi” (KKK 2182). Zobowiązanie do świętowania niedzieli przez udział we Mszy św. jest nakazem Kościoła, ale wynika z przykazania Bożego, aby dzień święty święcić. Wypełnienie tego obowiązku jest spełnieniem woli Chrystusa, którego słowa: „To czyńcie na moją Pamiętkę” są testamentem pozostawionym dla wszystkich pokoleń. Od obowiązku uczestnictwa we Mszy św. może zwolnić tylko bardzo ważna przeszkoda (por. KPK kan. 1245)⁷. Obecnie Kościół ułatwia wiernym wypełnienie tego obowiązku przez możliwość uczestnictwa we Mszy św. „gdziekolwiek jest sprawowana w obrządku katolickim, bądź

⁴ Zob. K. KONECKI, *Msza św. sercem i szczytem świętowania niedzieli*, „Teologia i Człowiek” 6 (2005), s. 43–52.

⁵ Zob. G. FRANSEN, *L'obligation à la messe dominical en Occident*, LMD 83 (1965), s. 55–70; A. MARCOL, *Przykazanie święcenia niedzieli*, STV 30 (1992), nr 2, s. 5–26; J. GRĘZLIKOWSKI, *Prawne aspekty świętowania niedzieli*, w: KONECKI (red.), *Pamiętaj, abyś dzień święty święcił*, s. 123–149.

⁶ Zob. BENEDYKT XVI, *Nie możemy żyć bez dnia Pańskiego. Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. w katedrze wiedeńskiej w dniu 9 września 2007 r.*, „Anamnesis” 14 (2008), nr 1, s. 10–12.

⁷ Zob. A. DYLUŚ, *Niedziela w epoce globalizacji gospodarki*, w: E. MATEJA, R. PIERSKAŁA (red.), *Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym*, Opole 2001, s. 33–44; J. BAGROWICZ, *Świętowanie Dnia Pańskiego — aspekty pedagogiczno-katechetyczne*, w: KONECKI (red.), *Pamiętaj, abyś dzień święty święcił*, s. 79–112; J. SZYMAŃSKI, *Świętowanie niedzieli wymogiem moralnym*, w: *tamże*, s. 113–121.

w sam dzień świąteczny, bądź też wieczorem dnia poprzedzającego” (KPK, kan. 1248 § 1)⁸.

Uczestnictwo w niedzielnej celebracji Eucharystii rozwija poczucie przynależności do Kościoła (por. DD 35). W niedzielę w sposób bardziej czytelny niż w inne dni Eucharystia ukazuje się jako wielkie dziękczynienie składane Ojcu przez Syna w Duchu Świętym. Dlatego praktyka coniedzielnego uczestnictwa w Eucharystii „powinna być odbierana nie tylko jako nakaz, ale przede wszystkim jako potrzeba wpisana w samą istotę chrześcijańskiej egzystencji” (DD 81).

Świętowanie niedzieli przez udział we Mszy św. przyczynia się również do budowania wspólnoty Kościoła: „Niedziela jest w pełnym znaczeniu tego słowa dniem zgromadzenia liturgicznego, w którym zbierają się wierni „dla słuchania słowa Bożego i uczestniczenia w Eucharystii” (KKK 1167)⁹. Niedzielną Eucharystią jest miejscem spotkania z Chrystusem Zmartwychwstałym, który zapewniał o swojej obecności wśród uczniów: „Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28,20). Dlatego zgromadzenie niedzielne posiada kluczowe znaczenie dla Kościoła i każdego chrześcijanina w rozwoju jego życia religijnego (por. DD 48). Wspólnota wiernych zgromadzona na „łamaniu chleba” uświadamia sobie, że jest miejscem, w którym urzeczywistnia się Kościół (por. DD 34). Zmartwychwstały Chrystus przychodził na miejsce, w którym gromadzili się Apostołowie. Takim miejscem spotkania ze Zmartwychwstałym jest także każde zgromadzenie celem celebracji Mszy św. (por. KKK 1329).

Zgromadzenie eucharystyczne w niedzielę jest zewnętrznym wyrazem samej istoty Kościoła, który jest tajemnicą obecności Boga wśród ludu. Uczestnictwo w nim nie jest tylko sprawą prywatną chrześcijanina, ale dotyczy tajemnicy Kościoła (KKK 1396).

Wspólnotowe świętowanie niedzieli pod przewodnictwem kapłana umacnia i wyraża poczucie przynależności do wspólnoty Kościoła (por. DD 51)¹⁰.

2. Świętowanie niedzieli bez celebracji Mszy św.

Świętowanie niedzieli, które koncentruje się na celebracji Mszy św., w pewnych warunkach nie zawsze jest możliwe. Najczęściej spowodowane jest to brakiem kapłana, czyli wyświęconego szafarza Eucharystii. Innym razem np. dużą odległością od kościoła (kaplicy), chorobą lub koniecznością wykonywania pracy zawodowej.

⁸ Zob. Cz. KRAKOWIAK, *Eucharystia w sobotę wieczorem czy w niedzielę?*, w: K. KONECKI (red.), *Laudate Dominum*, Gniezno 2005, s. 253–270.

⁹ Zob. R. KAMIŃSKI, *Wspólnototwórcza rola Eucharystii*, w: RUSECKI, CISŁO (red.), *Jezus eucharystyczny*, s. 177–187.

¹⁰ Zob. P. GREGER, *Niedzielne zgromadzenie liturgiczne — problemy duszpasterskie i próby praktycznego przeciwdziałania*, „Anamnesis” 10 (2004), nr 39, s. 79–86.

Do niedawna jeszcze problem braku kapłanów — jedynych szafarzy Eucharystii — dotyczył głównie krajów misyjnych, gdzie wspólnoty wiernych rozproszone są na obszernych terytoriach. Od kilkudziesięciu lat występuje on także w krajach od dawna chrześcijańskich, głównie w Europie Zachodniej i w Ameryce, zwłaszcza Południowej¹¹. Współcześnie problem ze świętowaniem niedzieli i obowiązujących świąt kościelnych bez celebracji Mszy św. związany jest nie tylko z brakiem kapłanów, ale również z procesem laicyzacji i sekularyzacji¹². Zwracają na to uwagę niektóre konferencje biskupów, które wskazują na celebrację Mszy św. jako najważniejszą formę świętowania niedzieli.

Biskupi Italii w *Nocie pastoralnej* (15 VII 1984 r.) o świętowaniu niedzieli¹³ podkreślają, że świętowanie niedzieli jest znakiem wierności Chrystusowi. Kościół nie stworzył niedzieli, lecz otrzymał ją od Pana. Niedziela jest darem Zmartwychwstałego Chrystusa dla Jego wyznawców¹⁴. Niedziela jest dniem Pana, dniem Kościoła i dniem Eucharystii, która w ten dzień świąteczny powinna gromadzić miejscową wspólnotę wierzących¹⁵. Następnie zwracają uwagę, że niedziela coraz bardziej, razem z tzw. *weekendem*, staje się dniem wypoczynku, rozrywki, turystyki i handlu¹⁶. W tej sytuacji konieczny jest powrót do tradycyjnego świętowania niedzieli, którego centrum będzie celebracja i uczestnictwo we Mszy św., lub jeśli będzie to niemożliwe — w innej formie wspólnej modlitwy. We wskazaniach pastoralnych biskupi Italii przypominają o obowiązku uczestnictwa w Eucharystii, a jeśli w danej wspólnotcie brak kapłana — w liturgii słowa Bożego lub w innych aktach kultu, zwłaszcza w liturgii godzin¹⁷.

Podobnie Konferencja Biskupów Holandii¹⁸ przypomina, że od początków Kościoła niedziela jest dniem świątecznym poświęconym nie tylko Bogu, ale także bliźnim i dla osobistego uswięcenia każdego wierzącego. Niedziela jest również dniem Kościoła, wspólnym świętowaniem Eucharystii, a nie jedynie dniem odpoczynku (tzw. kultura *weekendu*)¹⁹. Wskazują następnie na współczesne zagrożenia

¹¹ Pierwsze celebracje liturgii słowa Bożego pod przewodnictwem świeckich, połączone z udzieleniem Komunii św., miały miejsce w NRD (Kościół w diasporze). Zob. H. AUFDERBECK, *Die Liturgische Versammlung in der Diaspora*, ConcD 2 (1966), s. 114–1126; TENŽE, *Sonntagsgottesdienst ohne Priester*, w: TH. MAAS-EWERD, K. RICHTER (red.), *Gemeinde im Herrenmahl. Zur Praxis der Messfeier*, Freiburg im Br. 1976, s. 91–96.

¹² Zob. L. BERTSCH, *Stirb der Sonntag am Wochenende?*, LJb 31 (1982), s. 158–168; G. SEIFER, *Ver-schindet der Sonntag im Wochenende?*, Diak 21 (1990), nr 1, s. 13–15.

¹³ *Il Giorno del Signore. Nota pastorale dell'Episcopato italiano* (15 VII 1984 r.), Not 20 (1984), s. 669–687.

¹⁴ *Tamże*, s. 670.

¹⁵ *Tamże*, s. 672–674.

¹⁶ *Tamże*, s. 677–678.

¹⁷ *Tamże*, s. 680–686.

¹⁸ *Celebrare insieme la domenica* (grudzień 1990 r.), Not 26 (1990), s. 175–185.

¹⁹ *Tamże*, s. 177–179. Znaczeniu świętowania niedzieli dla Kościoła i życia chrześcijan poświęcona wspólna deklaracja NIEMIECKIEJ KONFERENCJI BISKUPÓW I RADY KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO W NIEM-

świętowania niedzieli m.in. przez zmiany godzin pracy i stylu życia, turystykę oraz postępujące odchodzenie od wiary i od Kościoła²⁰. Ponieważ w wielu wspólnotach świętowanie niedzieli przez uczestnictwo we Mszy św., z powodu braku kapłana, nie zawsze jest możliwe, w tych nadzwyczajnych wypadkach biskupi Holandii zachęcają wiernych do gromadzenia się w kościele, aby celebrować liturgię słowa Bożego, czasem połączoną z przyjmowaniem Komunii św.²¹ Inną formą niedzielnej liturgii sprawowanej we wspólnocie jest liturgia godzin, a zwłaszcza niedzielne nieszpory²². Ponadto biskupi zobowiązują duszpasterzy do takiej formacji wiernych, aby nie rezygnowali z niedzielnej liturgii także wtedy, gdy nie mają możliwości uczestnictwa we Mszy św.

3. Niedziela bez Mszy św. w dokumentach Kościoła do 1988 r.

Soborowa Konstytucja o liturgii, wskazując na ścisły związek Eucharystii ze świętowaniem niedzieli (por. nr 106), jednocześnie zachęca, aby „zwłaszcza w miejscowościach, gdzie nie ma kapłana”, w niedziele i święta sprawować liturgię słowa Bożego, którą „kieruje diakon lub ktoś delegowany przez biskupa” (nr 35,4). Bardziej szczegółowe wskazania dotyczące takich celebracji zawiera pierwsza instrukcja wykonawcza do Konstytucji o liturgii — *Inter Oecumenici* (26 IX 1964 r.). Jeśli z braku kapłana w niedziele i święta nakazane nie ma możliwości celebrowania Mszy św., według uznania miejscowego ordynariusza, należy urządzić celebracje słowa Bożego pod przewodnictwem (*praesidente*) diakona lub nawet wiernego świeckiego. Wtedy czyta się lekcję i Ewangelię ze Mszy danego dnia i śpiewa psalmy. Jeśli celebracji przewodniczy diakon, to również głosi homilię, a jeśli świecki — czyta homilię wyznaczoną przez biskupa lub proboszcza. Celebrację kończy modlitwa wiernych i Modlitwa Pańska (nr 37).

W instrukcji *Eucharisticum mysterium* (26 V 1969 r.) Kongregacja Obrzędów podkreśla wielkie znaczenie sprawowania Mszy św. w niedziele i święta z tej racji, że wtedy gromadzi się wspólnota wierzących, aby „słuchać słowa Bożego i uczestniczyć w tajemnicy paschalnej” (nr 25). Do pełnego uczestnictwa we Mszy należy przyjęcie Komunii św. Wtedy jednak, gdy „z powodu braku kapłanów nie można sprawować Mszy św.”, Komunii św. może udzielać „szafarz (*minister*) posiadający indult Stolicy Apostolskiej” (nr 33c).

CZECH: *Unsere Verantwortung für den Sonntag. Gemeinsame Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz und des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland* (25 I 1988 r.), Not 25 (1989), s. 289–308; zob. R. LE GALL, *Le dimanche, défi pastoral*, Not 41 (2005), s. 235–255.

²⁰ *Celebrare insieme la domenica* (grudzień 1990 r.), s. 180–182.

²¹ *Questo è un buono molto grande, che può aver luogo una celebrazione della parola, eventualmente arrochito dalla Comunione. Al riguardo deve essere chiaro che si tratta di una soluzione di emergenza; tamže*, s. 183.

²² *Tamže*, s. 184.

Według Kodeksu Prawa Kanonicznego (1983), gdy wierni, bez własnej winy, nie mają możliwości uczestnictwa we Mszy św. Kościół zaleca,

aby brali udział w liturgii słowa, gdy jest ona odprawiona w kościele parafialnym lub innym świętym miejscu, według przepisów wydanych przez biskupa diecezjalnego, albo poświęcali odpowiedni czas na modlitwę indywidualną w rodzinie lub w grupach rodzin (KPK kan. 1248 § 2)²³.

4. Niedziela bez Mszy św. według *Dyrektorium Kongregacji Kultu Bożego*

W związku z coraz częstszym brakiem kapłanów we wspólnotach wiernych i w konsekwencji niemożliwości sprawowania Mszy św., biskupi wielu krajów kierowali prośby do Stolicy Apostolskiej, aby wydała wskazania, jak należy rozwiązać problem świętowania niedzieli bez udziału we Mszy św. W tym celu Kongregacja Kultu Bożego przygotowała i wydała *Dyrektorium o celebracjach niedzielnych w nieobecności prezbitera*²⁴. We wstępie *Dyrektorium* Kongregacja zaznacza, że należy zrobić wszystko, aby w niedziele zapewnić wspólnotom wiernych możliwie pełną celebrację liturgii, tzn. sprawowanie Mszy św. (nr 1–7). Należy również tak kształtować ich świadomość, aby proponowane w niedzielę inne formy liturgii dotyczyły jedynie tych wspólnot, które nie mają żadnej możliwości uczestnictwa we Mszy św. W żadnym wypadku nie mogą być one promocją zgromadzeń bez Mszy św. *Dyrektorium* zawiera również syntezę teologii niedzieli i form jej świętowania według chrześcijańskiej Tradycji, od pierwszych wieków aż do najnowszych dokumentów Kościoła (nr 8–17)²⁵. Niedzielne zgromadzenie wiernych na celebrację Eucharystii, jeśli przewodniczy jej kapłan działający *in persona Christi*, objawia Kościół i jego hierarchiczną strukturę (nr 12). Niedziela jest fundamentem i sercem całego roku liturgicznego (nr 13). Nie może być jedynie dniem odpoczynku, lecz dla chrześcijan ma być dniem słuchania słowa Bożego i sprawowania Eucharystii (nr 17).

²³ Zob. M. MATUSZEWSKI, *Pozaeucharystyczne elementy niedzielnego świętowania*, w: KONECKI (red.), *Pamiętaj, abys dzień święty święcił*, s. 63–78.

²⁴ *Directorium de celebrationibus dominicalibus absente presbytero „Christi Ecclesia”* (2.06.1988), Not 24 (1988), s. 366–378. Tego rodzaju zgromadzenia *Dyrektorium* określa również jako doświadczenie celebracji nie tylko „bez prezbitera” (*absque presbytero*), lecz jedynie w „jego nieobecności (*in eius absentia*) oraz „w oczekiwaniu na niego” (*in eius expectatione*); *tamże*, s. 372, nr 27. Ze względu na to, że szafarzem Eucharystii jest jedynie kapłan (*sacerdos*), którym jest biskup i prezbiter, chociaż *Dyrektorium* posługuje się terminem *presbyter*, będziemy stosować termin „kapłan”. „(...) pojęcie *sacerdos* — kapłan — oznacza obecnie biskupów i prezbiterów, ale nie diakonów” (KKK 1554).

²⁵ Zob. P. MASSI, *La Domenica nella storia della salvezza. Saggio teologico pastorale*, Napoli 1967; J. SROKA, *Niedziela Dniem Pana. Od szabatu do niedzieli*, „Roczniki Teologiczne” 47 (2000), nr 8, s. 9–31.

5. Kiedy niedzielna liturgia bez Mszy św.?

Kongregacja określiła warunki i podała praktyczne wskazania organizowania niedzielnych zgromadzeń bez udziału kapłana celebrującego Mszę św. Chodzi o takie sytuacje, kiedy w danej wspólnotcie, z braku kapłana, w niedzielę nie ma możliwości jej sprawowania, a wierni nie mogą udać się do innego kościoła, aby w niej uczestniczyć (nr 18). Wtedy powinni gromadzić się na słuchanie słowa Bożego i wspólną modlitwę, stosownie do okresu liturgicznego (nr 19). Spośród różnych form niedzielnych liturgii bez Mszy św. Kościół zaleca przede wszystkim celebrowanie słowa Bożego połączonej z udzielaniem Komunii św. Jednak uczestniczący w niej wierni powinni mieć świadomość, że jest to jedynie liturgia zastępcza i nie można jej wybierać jedynie z powodu wygody. Jej celem jest także przygotowanie wiernych do bardziej świadomego uczestnictwa we Mszy św. oraz wzbudzenia autentycznej tęsknoty za Eucharystią, którą może sprawować jedynie kapłan. Jej uczestnicy, jeśli nawet przyjmują wtedy Komunię św., mają łączyć ją z Ofiarą Mszy św. (nr 23). Tego rodzaju zgromadzenia liturgiczne nie mogą być organizowane w miejscach, w których wieczorem dnia poprzedniego była sprawowana Msza św. (nr 20–21; por. KPK kan. 1248 § 1). Tam, gdzie jest brak kapłanów i z tego powodu nie można sprawować Mszy św., Kongregacja zaleca wiernym modlitwy o powołania do kapłaństwa służebnego i o trwanie w nim już powołanych.

6. Biskup i proboszcz odpowiedzialni za niedzielą liturgią bez Mszy św.

Według *Dyrektorium*, zasady niedzielnych celebrowań liturgicznych bez Mszy św. w diecezji ustala biskup w porozumieniu z radą kapłańską. Określa także ogólne i szczegółowe jej normy, uwzględniając wymagania miejsca i osób. Nad ich przestrzeganiem ma czuwać proboszcz (nr 24). Ze względu na znaczenie Eucharystii dla budowania wspólnoty chrześcijańskiej (por. DK 6), jeśli nie ma własnego kapłana, biskup, jeśli to możliwe, powinien zwrócić się do innych prezbiterów, niemających obowiązków pastoralnych, i do prezbiterów zakonnych, aby w miarę możliwości w wyznaczonych miejscach sprawowali Mszę św. dla dobra wiernych. Kongregacja podkreśla również, że celebrowanie Mszy św., zwłaszcza w niedzielę, ma zawsze pierwszeństwo przed innymi posługami pastoralnymi kapłanów (nr 25). Należy także uwzględnić liczbę i częstotliwość Mszy w sąsiednich parafiach i kościołach (por. EM 26)²⁶.

Ważnym zadaniem proboszcza jest informowanie biskupa o potrzebie takich celebrowań oraz przygotowanie do nich wiernych w czasie udzielania innych sakra-

²⁶ Zob. Cz. KRAKOWIAK, *Częstotliwość sprawowania Eucharystii*, CT 56 (1986), nr 1, s. 60–70.

mentów, zwłaszcza pokuty i pojednania. Jeśli w danej wspólnotie wiernych nie ma możliwości sprawowania Mszy św., proboszcz powinien się zatroszczyć, aby zgromadzonym udzielać Komunii św. oraz o stały termin Mszy św., aby konsekrować hostie, które mają być przechowywane w bezpieczny sposób (nr 28). Do ważnych obowiązków proboszcza należy razem ze świeckimi przedstawicielami wspólnoty przygotowywanie liturgii niedzielnych celebracji, uwzględniając liczbę uczestników, ich formację religijną oraz możliwości wykonywania śpiewów (nr 37). Powinien także stale troszczyć się o formację świeckich wyznaczonych do pełnienia w danej wspólnotie liturgicznych posług (nr 30–31).

7. Przewodniczenie i kierowanie liturgią bez Mszy św.

Zwykle niedzielnym zgromadzeniom bez Mszy św. przewodniczą diakoni jako współpracownicy kapłanów (nr 29)²⁷. W razie ich braku proboszcz wyznacza wiernych świeckich i powierza im troskę o niedzielne celebacje, tzn. kierowanie modlitwami, posługę słowa i udzielenie Komunii św. Jeśli liturgii przewodniczy diakon, ubrany jest w przysługujące mu szaty i zajmuje miejsce przewodniczenia (nr 38). Natomiast świecki, zwany moderatorem, występuje w stroju określonym przez biskupa i kieruje liturgią z miejsca znajdującego się poza prezbiterium (nr 39–40). Spośród świeckich w pełnieniu tych funkcji pierwszeństwo mają akolici i lektorzy ustanowieni do służby ołtarza i słowa Bożego²⁸. Jeśli ich nie ma, proboszcz wybiera innych świeckich, mężczyzn i kobiety, którzy na mocy chrztu i bierzmowania mogą wypełniać te zadania (por. KPK 230 § 3). Przy wyborze należy uwzględnić sposób ich życia, czy jest zgodny z Ewangelią oraz czy są akceptowani przez wspólnotę wiernych. Wyboru dokonuje się zwykle na określony czas i ogłasza publicznie wspólnotie. Wypada także, aby powierzanie tych zadań połączyć z modlitwą błogosławieństwa. Świeccy wyznaczeni do liturgicznej posługi pod kierunkiem proboszcza nie mogą tych zadań traktować jako wyróżnienie (honor), ale raczej jako obowiązek i w pierwszym rzędzie służbę bliźnim oraz wspólnotie, gdyż wypełniają je z braku właściwych ministrów (por. KL 28, 31; KPK 230 § 3).

²⁷ Zob. M. MARCZEWSKI, *Teologiczna refleksja na urzędem i posługą diakona stałego*, AK 130 (1998), s. 165–176; E. SAKOWICZ, *Diakonat stały w Kościele polskim, tamże*, s. 214–221; K. MATWIEJUK, *Posługa diakona*, „Anamnesis” 16/63 (2010), s. 69–76; TENŻE, *Diakonat jako urząd służby w Kościele*, „Diakon” 9–10 (2012–2013), s. 39–54.

²⁸ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej*, Kraków 2009, s. 13–21, 41–50; zob. CZ. KRAKOWIAK, *Posługi i funkcje świeckich w liturgii w świetle nowego „Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego” i instrukcji „Redemptionis Sacramentum”*, w: W. KAZIMIERUK, I. CHŁOPKOWSKA (red.), *Liturgia i ewangelizacja*, Warszawa – Siedlce 2005, s. 21–48.

8. Jakie celebracje liturgiczne zamiast Mszy św.?

W niedzielę, jeśli nie można sprawować Mszy św., *Dyrektorium* poleca celebracje liturgii słowa Bożego lub część liturgii godzin, zwłaszcza jutrznię i nieszpory, do których można włączyć czytania z bieżącej niedzieli lub święta. Na zakończenie takiej celebracji można udzielić Komunii św. (nr 33; por. OWLG 20–22). Według wskazań Kongregacji (nr 35–50), zwykle w takich zgromadzeniach liturgia składa się z dwóch części: celebracji słowa Bożego, z modlitwami i czytaniem z bieżącej niedzieli lub święta, i z udzielania Komunii św., ale zawsze bez składania darów i bez modlitwy eucharystycznej (nr 35–36).

Schemat celebracji najczęściej zawiera: obrzędy wstępne, liturgię słowa, *Credo* i modlitwę wiernych, modlitwy dziękczynienia, Komunię św. jako znak komunii z Chrystusem i braćmi, zwłaszcza z tymi, którzy tego dnia uczestniczą we celebracji Mszy św., oraz obrzędy zakończenia wskazujące na związek liturgii z życiem. Poszczególne konferencje biskupów mogą ustalić inny przebieg celebracji i przygotować odpowiednie pomoce (nr 41). Przewodniczący (moderator) liturgii we wstępie zachęca uczestników, aby duchowo łączyli się z tymi, którzy w innych miejscach zgromadzeni są na sprawowanie Eucharystii (nr 42). Po czytaniach biblijnych może mieć miejsce krótkie ich wyjaśnienie i milczenie z medytacją nad usłyszanym słowem Bożym. Jeśli nie ma diakona, moderator czyta homilię przygotowaną przez proboszcza (nr 43), po której następuje modlitwa wiernych (nr 44). Celebracja niedzielna nie może być pozbawiona modlitwy dziękczynienia (nr 34). Według *Dyrektorium*, może ona mieć miejsce po modlitwie powszechnej lub po Komunii. Jeśli następuje po modlitwie powszechnej, przewodniczący (moderator) zachęca do dziękczynienia, wychwalania Boga i Jego miłosierdzia śpiewem psalmów, np.: 99, 112, 117, 135, 147, 150, hymnów *Gloria* lub *Magnificat* albo przed ołtarzem w postawie stojącej odmawia modlitwę litanijną. Inna forma modlitwy dziękczynnej związana jest ściśle z obrzędem Komunii św. Przed *Ojcze nasz* przynosi się na ołtarz Najświętszy Sakrament i klęcząc razem z wiernymi odmawia hymn, psalm lub modlitwę litanijną, które skierowane są do Chrystusa obecnego w Eucharystii. Nie wolno wtedy używać modlitwy eucharystycznej ani prefacji (nr 45).

Komunii św. udziela się według obrzędów zawartych w rytuale (nr 46)²⁹. Do Komunii św. używa się chleba wcześniej już konsekrowanego podczas Mszy lub konsekrowanego w tę niedzielę w innym miejscu. Wtedy Eucharystię przynosi diakon lub świecki i przed celebracją umieszcza w tabernakulum (nr 47). Zawsze odmawia się Modlitwę Pańską, nawet jeśli nie udziela się Komunii św. Można również przekazywać sobie znak pokoju. Jako dziękczynienie po Komunii śpiewa się hymn lub psalm (nr 48). Przed rozesłaniem podaje się ogłoszenia związane z ży-

²⁹ *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą*, Katowice 1985, nr 13–54.

ciem parafii i diecezji (nr 49). Jeśli w niedzielę nie ma także możliwości celebracji słowa Bożego z udzielaniem Komunii św. ani części liturgii godzin, *Dyrektorium* poleca, aby wierni gromadzili się w rodzinach lub w grupach rodzin na wspólną modlitwę albo korzystali z radiowej i telewizyjnej transmisji Mszy św. (nr 32).

9. Niedziela bez Mszy św. według *Dies Domini* Jana Pawła II

Problem świętowania niedzieli w zgromadzeniach wiernych bez Mszy św. porusza Jan Paweł II w liście apostolskim *Dies Domini* (nr 53–54). Odwołując się do nauki Soboru i późniejszych dokumentów Stolicy Apostolskiej, zachęca do budowania i rozwijania poczucia wspólnoty parafialnej, zwłaszcza przez celebracje niedzielnych Mszy św.:

aby w niedzielę i w dni świąteczne celebacje eucharystyczne sprawowane na co dzień w różnych kościołach i oratoriach były skoordynowane z celebacją sprawowaną w kościele parafialnym (nr 53; por. EM 26).

Niedzielną celebacją Mszy św. ma być znakiem jedności całej wspólnoty oraz tę jedność umacniać i pogłębiać³⁰. Na zewnątrz zaś, na danym terenie, będzie znakiem istnienia Kościoła jako kapłańskiego Ludu Bożego sprawującego Pamiątkę Pana.

Papież nawiązuje do sytuacji tych parafii, w których wierni z różnych powodów nie mogą korzystać z posługi kapłana sprawującego Mszę św. Odwołuje się do norm Kościoła zawartych w KPK kan. 1248 § 2 oraz późniejszych dokumentach: *Christi Ecclesia i Ecclesiae de mysterio* (15 VIII 1997 r.)³¹, które zawierają wskazania dotyczące organizowania niedzielnych celebracji bez Mszy św. Jednak

³⁰ KONGREGACJA KULTU BOŻEGO, *Instrukcja dotycząca odprawiania Mszy świętej dla grup specjalnych* (15 V 1969) „*Actio pastoralis*”, w: J. MIAZEK (opr.), *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, Warszawa 1987, s. 214.

³¹ Międzydykasterialna instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w posłudze kapłańskiej w art. 7 zaznacza, że zawarte w niej normy mają charakter rozwiązań tymczasowych. Tam, gdzie brak kapłanów lub diakonów, „niewyświęceni” (*non ordinati*) mogą prowadzić celebacje liturgiczne zgodnie z przepisami Kościoła. Wtedy powinni otrzymać od biskupa specjalne upoważnienie i wskazania dotyczące wypełniania zleconych im funkcji oraz określające miejsce celebracji, przebieg i czas jej trwania. Biskup wyznacza także kapłana odpowiedzialnego za liturgię. Prowadzący celebacje obowiązany jest zawsze stosować teksty zatwierdzone przez kompetentną władzę kościelną. Struktura takich celebracji nie może zawierać „elementów właściwych dla liturgii Najświętszej Ofiary, zwłaszcza modlitwy eucharystycznej, choćby tylko w formie narratywnej, aby nie wprowadzać w błąd wiernych”. Uczestnikom należy także przypominać, że „nie zastępują one Ofiary eucharystycznej oraz że obowiązek niedzielny można wypełnić tylko przez udział we Mszy św.” (por. KPK kan. 1248; kan. 1378 § 2, nr 1 i § 3; kan. 1384). Należy także „zachęcać wiernych i pomagać im”, aby gdy pozwalają im na to odległość i warunki fizyczne, w miarę możliwości starali się wypełnić obowiązek niedzielny uczestnicząc we Mszy św. Zob. CZ. KRAKOWIAK, *Posługiwanie duchownych i świeckich w Kościele*, w: R. KAMIŃSKI – in. (red.), *W służbie wartościom*, Kielce 1999, s. 284–288.

zawsze pragnieniem Kościoła jest dążenie do tego, aby możliwie w każdej wspólnocie wiernych sprawować Eucharystię, w niej bowiem

urzeczywistnia się naprawę Pascha Chrystusa i tylko w niej realizuje się w pełni zgromadzenie eucharystyczne, któremu kapłan przewodzi *in persona Christi*, dzieląc chleb słowa i chleb Eucharystii (nr 53).

Papież zaleca duszpasterzom, aby podejmowali niezbędne działania i wykorzystywali wszelkie okazje celem organizowania zgromadzenia wiernych na Eucharystię „w jakimś miejscu centralnym, dostępnym dla różnych wspólnot żyjących z dala od siebie” (*tamże*)³².

Jan Paweł II sugeruje dwa sposoby rozwiązania problemu braku kapłanów do sprawowania w niedziele Mszy św.: celebrację jej w danej wspólnocie przynajmniej co pewien czas i w miejscu centralnym dla wielu wspólnot (nr 53). Dla tych, którzy z racji choroby lub innej ważnej przeszkody nie mogą uczestniczyć w niedzielnej Mszy św., zaleca uczestnictwo w niej „z oddalenia”, przez lekturę czytań i modlitw z mszalika, wzbudzenie w sobie pragnienia Eucharystii, uczestnictwo dzięki transmisji liturgii mszalej przez radio lub telewizję (nr 54)³³.

* * *

Problem świętowania niedzieli bez możliwości uczestnictwa wiernych we Mszy św. z braku kapłana występuje w Polsce raczej sporadycznie. Może mieć miejsce w tych parafiach, na terenie których są także inne kościoły lub kaplice, a posługują w nich tylko jeden lub dwóch kapłanów. Wtedy zwykle korzystają oni z prawa trynacji, którego udziela miejscowy biskup (por. KPK kan. 913 § 2). Nawet w sytuacjach wyjątkowych kapłan nie ma prawa po raz czwarty w tym samym dniu sprawować Mszy św. Prawo kanoniczne nie przewiduje kwadrynacji. Zezwolenia na nią może udzielić jedynie Stolica Apostolska³⁴. Innym rozwiązaniem jest celebracja niedzielnej (święteckiej) Mszy św. w jednym z kościołów w sobotę wieczorem.

Odnosnie do liczby Mszy św. w niedziele i święta w parafii należy uwzględnić najpierw dobro wiernych (umożliwienie im spełnienie przykazania), ale również czas na wypełnienie przez duszpasterzy także innych posług kapłańskich (przed Mszą św. obecność w konfesjonale, rozmowy i porady duszpasterskie itp.), następnie duchowe dobro samego kapłana. Zwraca na to uwagę instrukcja *Eucharisticum mysterium*:

³² Wiernym, którzy „z powodu choroby, niesprawności lub innej ważnej przyczyny nie mogą wziąć udziału w Eucharystii”, należy zapewnić możliwość udziału w radiowych i telewizyjnych transmisjach liturgii mszalej, aby w ten sposób mogli „korzystać z obfitych owoców niedzielnej Mszy św. oraz przeżywać niedzielę jako prawdziwy Dzień Pański i dzień Kościoła” (DD 54).

³³ Zob. M. LIS, *Transmisja niedzielnej Eucharystii w radiu i telewizji*, w: MATEJA, PIERSKAŁA (red.), *Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym*, s. 127–134.

³⁴ M. PASTUSZKO, *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II*, Kielce 1997, s. 94.

Gdy idzie o godzinę i liczbę Mszy św., jakie mają być odprawiane w parafiach, to nie należy mnożyć liczby Mszy św. w ten sposób, aby to wyszło na szkodę, gdy chodzi o prawdziwie skuteczną akcję duszpasterską. Działoby się to na przykład wtedy, jeśli na skutek dużej liczby Mszy św. na poszczególne Msze św. przychodziły tylko niewielkie grupy wiernych w kościołach, które mogłyby pomieścić o wiele więcej (EM 26).

Przy ustalaniu liczby niedzielnych Mszy św. w parafii należy mieć na względzie przede wszystkim „prawdziwą konieczność pastoralną i duchowe dobro wiernych”, ale także możliwości duszpasterzy oraz duchowe dobro. Wielokrotne celebrowanie Mszy św. w niedzielę, połączone z wypełnianiem innych obowiązków duszpasterskich, może bowiem prowadzić do takiej sytuacji, że kapłani będą tak „obciążeni pracą, że jedynie z bardzo wielkim wysiłkiem mogliby wypełniać swoje posługiwanie” (*tamże*). Chodzi tu zarówno o fizyczne, jak i psychiczne zmęczenie kapłanów, którzy podczas kolejnej Mszy św. nie zawsze są w stanie ani sami odpowiednio głęboko przeżyć sprawowaną Ofiarę, ani też pobożnie i poprawnie jej przewodniczyć. Wtedy jest niebezpieczeństwo niedbałego celebrowania, pośpiechu, a nawet celowego skracania liturgii. Wywołuje to negatywne skutki duchowe zarówno u wiernych uczestniczących we Mszy św., jak i u samych kapłanów. Eucharystia zamiast być pobożną celebracją i wewnętrznym przeżyciem staje się „odprawianiem Mszy św.” Tymczasem tak dla wiernych, jak i dla celebrujących kapłanów niedzielna Msza św. powinna być głębokim przeżyciem religijnym, któremu towarzyszy świadomość, że Eucharystia stanowi centrum ewangelizacji oraz źródło życia prawdziwie chrześcijańskiego (por. KL 2, 41, 47; KK 11, 26, 28; DB 15, 30; DK 2–5, 13–14; EM 3).

Jednak w pewnych wyjątkowych lub nieprzewidzianych sytuacjach (urlop, choroba księdza itp.) kapłani nie zawsze mogą, jak zwykle, sprawować Mszę św. w każdym kościele lub kaplicy na terenie parafii. Czy wtedy wspólnota wiernych ma być pozbawiona możliwości uczestnictwa we Mszy św.? Problem ten można rozwiązać w różny sposób, np. rezygnując z jednej Mszy św. w głównym (parafialnym) kościele³⁵. Można również zachęcić wiernych, aby wtedy dołączyli do wspólnoty eucharystycznej w kościele parafialnym, w innym kościele lub kaplicy (obecnie dojazd nie jest trudny), albo, jeśli jest to możliwe, należy wtedy skorzystać z posługi kapłana z sąsiedniej parafii, emeryta, zakonnika lub kapłana niemającego obowiązków pastoralnych. Gdy także takie rozwiązania są niemożliwe, należy wiernym wyjaśnić, że zgodnie z obowiązującym prawem kościelnym, wtedy czynią zadość przykazaniu świętowania niedzieli (udział we Mszy św.) przez udział w liturgii słowa Bożego lub w części liturgii godzin (jutrznia albo nieszpory) — według wskazań podanych przez Kongregację Kultu Bożego w *Dyrektorium*. Natomiast kapłani nie mają prawa więcej niż trzy razy sprawować Mszy św.

³⁵ Zob. Cz. KRAKOWIAK, *Ile Mszy świętych w niedzielę w parafii?*, CT 64 (1994), nr 1, s. 106–114.

Jeśli w parafii byłby diakon, wtedy jemu należy zlecić przewodniczenie liturgii słowa Bożego, łącznie z homilią. Także odpowiednio przygotowany alumn seminarium duchownego, zwłaszcza lektor lub akolita, z upoważnienia proboszcza może pokierować wspólną modlitwą i udzielić wiernym Komunii św. W wielu parafiach są już i dobrze posługują dorośli lektorzy i nadzwyczajni szafarze Komunii św. Także im proboszcz może zlecić przygotowaną przez siebie formę niedzielnej celebracji we wspólnocie, w której nie będzie Mszy św. Wydaje się, że wtedy bardziej odpowiednia byłaby jutrznia (rano) lub nieszpory (wieczorem).

Powyższe uwagi i sugestie wynikają z dokumentów Kościoła i mają na celu umożliwienie wiernym świętowanie niedzieli, jeśli nie przez uczestnictwo we Mszy św., to przynajmniej w innych, uznanych przez Kościół celebracjach liturgicznych, aby w ten sposób zgromadzeni w Imię Pana jednoczyli się z całym Kościołem, obchodząc „pierwszy dzień tygodnia, w którym Jezus Chrystus zmartwychwstał i zesłał na Apostołów Ducha Świętego” (II Modlitwa eucharystyczna).

Słowa kluczowe: niedziela, celebacja, kult, liturgia słowa, nieobecność kapłana.

Sunday's liturgy without Holy Mass? Pastoral experience and Church's guidelines

Summary

Due to the fact that only a priest (presbyter or bishop) can preside at Holy Mass, his absence means that the faithful cannot fully participate in the celebration of the Eucharist. In such cases the celebration of Sunday Mass by the community of faithful who are deprived of a priest, requires alternative liturgical forms to take place. However these organizations are responsible and answerable both to the diocesan bishop and the local parish priest. Among the most common celebrations in such situations are found the Liturgy of the Word: consisting of Sundays' readings with the distribution of the Holy Communion. Another form that can be applied is the celebration of an appropriate part of the Liturgy of the Hours (Lauds or Vespers). If the liturgy is presided over by a deacon, he sits in the sanctuary (*Sedilia*), if it is presided by an authorized moderator, a lay man or woman, he/she presides the liturgy from outside the sanctuary. The indications and principles of the Sundays liturgical celebration without a priest are given by the Congregation for Divine Worship and the Discipline of the Sacraments. If the faithful cannot attend these kinds of celebrations, it is recommended for them to take part in religious broadcasting or to read the Bible with prayers from the missal. It is also suggested to encourage the desire for the Eucharist and for spiritual communion.

Key words: Sunday, celebration, worship, Liturgy of the Word, absence of the priest.

